

Ellen Steendam – Volkstuinen in Zuid-Holland

De provincie Zuid-Holland heeft van alle provincies in Nederland het grootste oppervlak aan volkstuin. Dat bleek in 2012 uit een project over de volkstuinen in Zuid-Holland. Het doel van het project was het onder de aandacht brengen van volkstuinen, en het belang ervan in onze tijd. Volkstuinen leveren een bijdrage aan het besef van natuur in de stad. Ze zorgen voor voedsel en het zijn plaatsen van rust en recreatie en sociale interactie. Het project bestond uit verschillende onderdelen: een volkstuinkaart met informatie en voorbeelden en een reizende fototentoonstelling.

Volkstuinen liggen van oudsher in of rond steden. Vanaf de middeleeuwen worden percelen in stedelijk bezit aan inwoners verpacht: de cooltuinen of coolghaerden, genoemd naar de kool die veel werd verbouwd. In de zeventiende eeuw ontstaan in Rotterdam de laanorganisaties. Particuliere grondeigenaren leggen tuinen aan buiten de stadspoorten. Ook in Leiden worden net buiten de stadsmuren particuliere tuinen aangelegd. In 1784 wordt de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen opgericht. Deze organisatie heeft als doel om het ontwikkelingspeil en de levensomstandigheden van vooral de lagere sociale klassen te verbeteren. De verhuur van tuinen draagt bij aan de 'vergroting van het arbeidsvermogen' en verbetering van de 'zedelijke toestand' van de Nederlandse werkmans. Deze gedachte vindt gehoor bij onder meer kerkbesturen en woningbouwverenigingen. De Bond van Nederlandsch Spoorwegpersoneel start met de uitgifte van langs het spoor gelegen stukjes grond aan medewerkers. Het Comité voor Volkstuinen in Amsterdam, opgericht in 1909, had als doel 'het gebruik van volkstuinen voor ingezetenen van Amsterdam te bevorderen'. De gedachte bij dit comité was niet meer zozeer armoedebestrijding, maar de volkstuin als ontspannende bezigheid.

In het begin van de 20ste eeuw groeit het aantal tuinen snel. De Eerste Wereldoorlog geeft het Nederlandse volkstuinwezen een flinke impuls. Vanwege de voedselschaarste besluiten veel gemeenten om extra grond voor de verbouw van groenten beschikbaar te stellen.

Na de oorlog groeit de stad en hiermee ook het aantal volkstuintjes. Steeds vaker worden de stukjes grond rechtstreeks aan gebruikers verhuurd, zonder tussenkomst van maatschappelijke instellingen. Zodoende wordt overleg tussen de huurders en verhuurders van de grond noodzakelijk. Dit zorgt voor de oprichting van steeds meer tuinverenigingen. Op landelijk niveau leidt dit in 1917 tot de oprichting van de Bond van Volkstuinders, het latere Algemeen Verbond van Volkstuin Verenigingen in Nederland (AVVN). De AVVN is nog steeds de belangenbehartiger van alle volkstuincomplexen in Nederland. Ook de Tweede Wereldoorlog zorgt voor groei van het aantal tuinen binnen en buiten de stad uit noodzaak. Na de bevrijding volgt de periode van wederopbouw. De welvaart neemt toe, net als de hoeveelheid vrije tijd. De volkstuin wordt meer en meer een recreatietuin. De vorm en de aanleg van de complexen is in de periode voor de WOII vooral doelmatig. De volkstuinverenigingen maken wel werk van een verzorgd aanzien van het complex door middel van regels voor bijvoorbeeld kleur, plek en afmetingen vande schuurtjes. Na de oorlog krijgen volkstuincomplexen langzaamaan een plek binnen bestemmingsplannen. Er komen regels over afmetingen van de kavels, het gebruik en het wel of niet oprichten van een huisje. In de jaren '60 en '70 komen er nieuwe complexen bij, niet alleen rond de steden, maar ook in dorpen. In deze periode is een duidelijk onderscheid te zien tussen de recreatieve verblijfstuinen met huisjes, waar ook een verenigingsgebouw is en die zich ontwikkelen tot volkstuinparken en daarnaast de moestuincomplexen die sober zijn qua opzet.

In het bestemmingsplan Harga in Schiedam (2013) is het tuincomplex Vijfsluizen opgenomen, dit heeft als bestemming Recreatie-Volkstuin gekregen. Schiedam heeft overigens een lange traditie als het gaat om volkstuinen. Al vanaf 1909 ontstonden daar de eerste arbeiderstuinen. Bijzonder aan dit complex is de afstemming van de padenstructuur en de verkaveling op het oorspronkelijke polderlandschap. Terwijl de eerste volkstuingebruikers voornamelijk arbeiders waren, zie je tegenwoordig volkstuinders uit alle lagen van de bevolking. De fototentoonstelling van

2012 laat zien hoe groot de verscheidenheid op de volkstuin is. Groenten, siertuinen, miniatuurbollenveldjes en complete zomerhuisjes komen voor. De educatieve en ecologische functies krijgen vorm via vlindertuinen en insectenhôtels.

Ondanks de populariteit van volkstuinen, staan ze vaak onder druk. Het aantal neemt af. Uit onderzoek door het CBS blijkt dat er in 1996 2250 volkstuincomplexen waren, in 2006 waren dat er 1984. De volkstuinen in Zuid-Holland hadden het in deze periode het moeilijkst. Stadsuitbreidingen rond grote steden zorgden ervoor dat volkstuinen voor nieuwbouw moesten wijken. Maar ook de Nederlandse Spoorwegen is debet aan de afname van tuingrond. In de afgelopen jaren heeft de NS veel contracten van moestuintjes langs het spoor opgezegd omdat de grond nodig was voor spoorverbreding of omdat het niet meer veilig was. De meeste gemeenten in Zuid-Holland hebben geen speciaal beleid voor volkstuinen. Opname van het complex in een bestemmingsplan biedt bescherming maar kan niet voorkomen dat een complex op een gegeven moment om de ruimte moet concurreren. Den Haag heeft een paar jaar geleden werd een nota geschreven over de tuincomplexen en de gewenste inpassing ervan in de ruimtelijke ontwikkelingen. De gemeente ondersteunt initiatieven van de Haagse tuindersbond die gericht zijn op een betere toegankelijkheid en een multifunctioneel gebruik. Veel complexen zijn actief betrokken bij evenementen in de stad en educatieve projecten met scholen. Zo zijn ze zichtbaar voor publiek en politiek en dat is belangrijk voor hun bestaanszekerheid.

Volkstuinen hebben verschillende functies: recreatief, sociaal, educatief. Het zijn groene oases en ze versterken de biodiversiteit. Hiermee zijn ook de waarden die je aan de volkstuin kunt toekennen divers. Tot wettelijke bescherming van volkstuincomplexen is het nog niet gekomen. Toch is het de moeite waard om te onderzoeken welke complexen qua opzet en structuur en wellicht wat betreft bebouwing cultuurhistorisch van belang zijn. Voor het behoud is het in de eerste plaats van belang dat een gemeente de volkstuin waardeert als waardevol element en dat ook als zodanig benoemt in gemeentelijk beleid en in planvorming.